

Кузнецова С.А.,

кандидат економічних наук,
докторант ДВНЗ “Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана”

ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Окреслено економічні передумови розвитку бухгалтерського обліку в контексті управління діяльністю підприємств на підставі дослідження статистичної інформації, вивчення специфіки взаємовідносин суб'єктів господарювання в умовах інформатизації суспільства.

Outlined in the article are the economic pre-conditions for the development of accounting in the context of enterprises activity management on the basis of searching into statistical information and studying the specifics of mutual relations between economic agents in conditions of informatization of society.

З огляду на тенденції розвитку світової економіки, які визначаються зростанням впливу інформаційно-комунікаційних технологій, поступовим переходом розвинутих країн від індустріальної економіки до економіки знань, основними макроекономічними завданнями у процесі трансформації українського економічного суспільства є вирішення концептуальних питань щодо методології й організації інформаційного забезпечення користувачів інформації як на державному рівні, так і на рівні окремих суб'єктів господарювання. Наочним підтвердженням існування проблеми інформатизації у вітчизняній економіці, зокрема в аспекті інвестиційної політики і прозорості фінансового ринку, є істотне зниження в Україні числа відкритих акціонерних товариств (табл. 1). За останніх вісім років кількість ВАТ скоротилася з 3704-х (станом на 01.01.1999) до 794-х, тобто на 78,6 % (станом на 01.01.2006).

Таблиця 1. Кількість відкритих акціонерних товариств в Україні, 1998—2005 роки

Станом на	Кількість ВАТ, одиниць
01.01.1999	3704
01.01.2000	3471
01.01.2001	2681
01.01.2002	2045
01.01.2003	1567
01.01.2004	1322
01.01.2005	1089
01.01.2006	794

Джерело: офіційні дані Державного комітету статистики України. — <http://www.ukrstat.gov.ua>.

© Кузнецова С.А., 2008

При цьому диференціація часток акціонерних товариств за відсотком приватизаційного майна істотно не змінилася.

Метою статті є визначення економічних передумов розвитку бухгалтерсько-го обліку в контексті управління діяльністю підприємств на підставі дослідження статистичної інформації, вивчення специфіки взаємовідносин суб'єктів господарювання в сучасних умовах трансформації світової економіки й інформатизації суспільства.

Досліджуючи напрями розвитку вітчизняної економічної науки, слід виходити з того, що економіка (від грецької *“oikonomike”* — мистецтво, правила ведення господарства) — це наука про господарство, засоби його ведення людьми, відносини між людьми, які виникають у процесі виробництва й обміну товарів, закономірності перебігу господарчих процесів¹.

З огляду на сутність економіки як категорії можна констатувати: розвиток економічної науки обумовлюється насамперед особливостями розвитку господарства та специфікою взаємовідносин суб'єктів господарювання на кожному етапі еволюції світової спільноти. Однією з таких особливостей є впровадження в економічну систему стратегії корпоративного управління, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності й економічної ефективності окремих суб'єктів господарювання, що сприяє економічному та соціальному розвитку країни.

По суті, корпоративне управління — це система відносин між інвесторами — власниками товариства, його менеджерами, а також зацікавленими особами для забезпечення ефективної діяльності товариства, рівноваги впливу й балансу інтересів учасників корпоративних відносин. Одним із найважливіших факторів успішної роботи компанії є можливість її доступу до інвестиційних ресурсів.

На 01.01.2008 загальний обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україну становив 29 489,4 млн дол. США (табл. 2). До провідних інвесторів належать Кіпр — 5941,8 млн дол. (20,2 % від загальної суми ПІІ), Німеччина — 5917,9 млн дол. (20,1 % від загальної суми ПІІ), Нідерланди — 2511,2 млн дол. (8,5 % від загальної суми ПІІ) та Австрія — 2057,2 млн дол. США (7,0 % від загальної суми ПІІ).

При цьому слід враховувати, що збільшення обсягів іноземних інвестицій в Україну передусім залежить від спроможності вітчизняних суб'єктів господарювання забезпечити довіру партнерів і зовнішнє фінансування шляхом здійснення заходів з впровадження ефективної системи корпоративного управління, належного захисту прав інвесторів та чітких механізмів контролю.

Для сучасної світової економіки вдосконалення корпоративного управління на національному рівні стало важливим напрямом докладання зусиль багатьох країн, що зумовлено, по-перше, усвідомленням неможливості розв'язання всіх проблем, які існують у сфері корпоративного управління, виключно на рівні національного законодавства та необхідності їх урегулювання через запровадження

¹ Райзберг Б.Г., Лозовский Л.Ш. Учеб. экон. словарь.— М.: Рольф; Айрис-пресс, 1999. — С. 392.

Таблиця 2. Прямі іноземні інвестиції в Україну

Рік	Обсяги, млн дол. США	Приріст до попереднього року, млн дол. США	Темпи приросту до попереднього року, у %
1995	897,0	413,4	85,5
1996	1438,3	541,3	130,9
1997	2063,7	625,4	115,5
1998	2810,7	747,0	119,4
1999	3281,8	471,1	63,1
2000	3875,0	593,2	125,9
2001	4555,3	680,3	114,7
2002	5471,8	916,6	134,7
2003	6794,4	1322,6	144,3
2004	9047,0	2252,6	170,4
2005	16 890,0	7843,1	348,2
2006	21 607,3	4717,3	60,1
2007	29 489,4	7882,1	167,1

Джерело: офіційні дані Державного комітету статистики України. — <http://www.ukrstat.gov.ua>.

етичних норм у практику корпоративного управління; по-друге, сприйняттям корпоративного управління як важливого фактора національного розвитку й необхідної умови існування в міжнародному конкурентному середовищі.

На сьогодні багато країн розглядають корпоративне управління як невід’ємну складову ринкової економіки, умову для розвитку приватного підприємництва, засіб підвищення конкурентоспроможності на міжнародних ринках і поліпшення показників економічної діяльності в цілому.

Розглядаючи окреслені питання у площині вітчизняного законодавства, слід відзначити наявність досить чіткої концепції щодо економічного й соціального розвитку України, яка передбачає безумовний розвиток корпоративного управління. Так, Посланням Президента України до Верховної Ради “Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного і соціального розвитку України на 2002—2011 роки”² передбачено необхідність розробки та впровадження національних принципів корпоративного управління.

Стратегію розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах сформульовано в Указі Президента України “Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах”³. Із урахуванням викладених тенденцій щодо формування світової економічної системи в Україні розроблено

² Послання Президента України до Верховної Ради України “Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного і соціального розвитку України на 2002—2011 роки” // Інформаційно-правова система “Ліга: Закон”. — 2007. — № 1.

³ Указ Президента України від 21 березня 2002 року № 280/2002 “Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах” // Інформаційно-правова система “Ліга: Закон”. — 2007. — № 1.

заходи щодо реалізації пріоритетних напрямів розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах⁴.

Унаслідок розвитку й поглиблення глобалізаційних та інтеграційних процесів, які характеризують сучасну світову економіку, сформувалася друга важлива особливість сучасного стану розвитку економіки — принципово нові вимоги до інформатизації суспільства. Логічним визнанням цих вимог є затвердження Верховною Радою Закону України “Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007—2015 роки”, у якому, зокрема, визначено національну політику розвитку інформаційного суспільства. Слід наголосити, що така політика, згідно з розділом 3 зазначеного закону, передбачає “формування сприятливих економічних умов розвитку інформаційного суспільства”⁵. При цьому стратегічною метою його розвитку визначено інформатизацію економіки України.

На нашу думку, питання інформатизації економіки треба розглядати в контексті зі стратегією корпоративного управління, оскільки ці дві складові розвитку економічних відносин нерозривно пов’язані між собою. Так, впровадження принципів корпоративного управління передбачає глобальну інформатизацію суб’єктів економічних відносин, які користуються інформацією. Компанії повинні своєчасно надавати повну й достовірну інформацію з усіх суттєвих питань, що стосуються їхньої діяльності, із метою надання можливості користувачам інформації (акціонерам, кредиторам, потенційним інвесторам та ін.) приймати виважені рішення. Діяльність підприємства у прозорому режимі, за зрозумілими для всіх правилами гри сприяє підвищенню його ефективності, захисту й реалізації прав інвесторів, залученню внутрішніх і зовнішніх інвестицій. Наявність своєчасної, достовірної й вичерпної інформації про товариство є важливою умовою для здійснення акціонерами й потенційними інвесторами об’єктивної оцінки фінансово-економічного стану товариства та для прийняття ними виважених рішень щодо придбання або відчуження цінних паперів, а також голосування на загальних зборах акціонерів.

Розкриття інформації про підприємство — необхідна передумова довіри до нього з боку інвесторів та сприяє залученню капіталу. Розкриття інформації має велике значення для підвищення ефективності діяльності самого товариства, оскільки повна й достовірна інформація дає керівництву змогу об’єктивно оцінити досягнення підприємства та розробити стратегію його подальшого розвитку. Разом із тим саме з інформатизацією суспільства в усіх сферах пов’язане формування принципів корпоративного управління в економічних взаємовідносинах. Таким чином, можна констатувати, що подальший розвиток і поглиблення кор-

⁴ Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 року № 25-р “Про затвердження заходів щодо реалізації пріоритетних напрямів розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах” // Інформаційно-правова система “Ліга: Закон”. — 2007. — № 1.

⁵ Закон України “Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007—2015 роки” // Інформаційно-правова система “Ліга: Закон”. — 2007. — № 1.

поративних принципів управління базуватимуться на досягнутому суб'єктами управління й державами рівні інформатизації. Як зазначає Н.І. Гончарова, “хоч і вважається, що менеджер приймає рішення стосовно конкретного випадку, в дійсності він приймає рішення на основі інформації про цей випадок”⁶.

Інформація відіграє в системі управління ключову роль. Економічна управлінська інформація, з одного боку, є окремою категорією поняття “інформація”, а з другого — нерозривно пов'язана з економікою та управлінням державою. З огляду на сказане заслуговує на увагу думка І.С. Вовчака, що “економічна інформація є інструментом управління і водночас належить до його елементів, її потрібно розглядати як один із різновидів управлінської інформації, яка забезпечує розв'язування задач організаційно-економічного управління народним господарством”⁷.

Характерною ознакою економічної управлінської інформації є те, що вона постійно використовується в межах конкретної системи управління та в регулюванні відносин суб'єктів управління із зовнішнім середовищем. Тому, розглядаючи зміст і властивості такої інформації, необхідно виходити зі специфіки підприємств, щодо яких вона формується. Наприклад, у 2006 році частка вітчизняних підприємств, які одержали прибуток, у загальній їх кількості становила 69,1 %. Цікаво, що найприбутковішою того року була промислова галузь (прибуток від звичайної діяльності до оподаткування становив 33 656,8 млн грн), а в розрізі прибутковості підприємств у загальній кількості компаній, що працюють у галузі, першою стала роздрібна торгівля; ремонт побутових виробів і предметів особистого вжитку: у 2006-му 77,9 % підприємств цієї галузі одержали прибуток.

З огляду на викладене постає питання використання як базового джерела внутрішньої економічної управлінської інформації бухгалтерського обліку. Адже саме в системі бухгалтерського обліку формуються дані щодо діяльності суб'єктів управління.

Економічна управлінська інформація має низку особливостей. Утім, кожна з них врахована в концептуальних засадах системи бухгалтерського обліку. Зокрема, необхідність наявності об'єкта управління перекликається із принципом бухгалтерського обліку щодо його ведення в розрізі окремих суб'єктів підприємницької діяльності. Ще одна особливість — обов'язковість надання економічної управлінської інформації у зручній для сприйняття формі, що зумовило поширення документів як носіїв вхідних даних і результатів обробки даних, — реалізована в такому методі бухгалтерського обліку, як документування всіх господарських операцій суб'єктів господарювання.

Значні розміри оброблюваної інформації в разі її використання у процесах обробки поряд зі змінними і сталими (постійними) даними повною мірою характерні

⁶ Гончарова Н.І. Документаційне забезпечення менеджменту: Навч. посіб. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — С. 24.

⁷ Вовчак І.С. Інформаційні системи та комп'ютерні технології в менеджменті: Навч. посіб. — Тернопіль: Карт-бланш, 2001. — С. 13.

й для облікової інформації, оскільки бухгалтерський облік передбачає виявлення, вимірювання, реєстрацію, накопичення, узагальнення, зберігання та передачу інформації про діяльність підприємства зовнішнім і внутрішнім користувачам.

Необхідність обробки значної кількості тих самих даних за різними критеріями передбачена в системі бухгалтерського обліку на рівні облікових реєстрів, оскільки інформація, що міститься у прийнятих до обліку первинних документах, систематизується на рахунках бухгалтерського обліку, в реєстрах синтетичного й аналітичного обліку шляхом подвійного запису на взаємопов'язаних рахунках бухгалтерського обліку.

Вимога щодо нагромадження і тривалого зберігання як носіїв вхідних даних та результатів обробки даних, яка висувається до економічної інформації, передбачена на законодавчому рівні: “Підприємство вживає всіх необхідних заходів для запобігання несанкціонованому та непомітному виправленню записів у первинних документах і реєстрах бухгалтерського обліку та забезпечує їх належне зберігання протягом встановленого строку”⁸.

Глобалізаційні й інтеграційні процеси, що спричинили формування принципово нових вимог до інформатизації суспільства в цілому й системи управління суб'єктами суспільних відносин зокрема, зумовили й необхідність удосконалення бухгалтерського обліку. Тому важливими напрямками подальших досліджень є розробка концептуальних підходів до реформування бухгалтерського обліку в Україні в умовах інформатизації суспільства, впровадження стратегії корпоративного управління у вітчизняну економічну систему та загальної трансформації світової й вітчизняної економіки в “економіку знань”.

⁸ Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” // Інформаційно-правова система “Ліга: Закон”. — 2007. — № 1.